

III

EL CONTEXT HISTÒRIC DE LES MOBILITZACIONS

Capítol 7 ▪ ELS CICLES POLÍTICS DEL PERÍODE 1976-2003

.....

El tancament de la recerca per tal de preparar l'Informe del treball de camp que aquí es presenta no permet fer, de cara al capítol que ara encarem, i a més a més del que es proposa a continuació, dues operacions més que l'anàlisi de conjunt de les dades obtingudes reclama:

- a) Derivar de l'anàlisi de cada episodi empíric una caracterització del cicle o cicles que l'afecten; i posteriorment, fer un intercanvi col·lectiu sobre la qüestió dels cicles polítics sobre la base dels episodis investigats per separat.
- b) Donar densitat històrica als jocs de relacions i hipòtesis que es plantegen a continuació (utilitzant els estudis històrics solvents disponibles sobre el període 1982-2003, en general pocs; i complementàriament, fent recerca original utilitzant documentació de les institucions i anàlisi de la premsa).

En síntesi, doncs, aquest capítol ha de ser un compendi d'anàlisi històrica “guiada” per la teoria de l'EOP que hem presentat al capítol 4. No ens interessa aquí ni és la nostra intenció fer una història de la transició i la postransició. El que cal és una mirada històrica però selectiva de les variables polítiques principals del període, tal com han estat organitzades en el Model del capítol 4. Així i tot, com deiem, la impossibilitat d'una anàlisi col·lectiva previa a la presentació d'aquest Informe no ho permet fer ara. Presentem, en conseqüència, les principals idees i orientacions elaborades vers una elaboració d'aquest tipus, que intentarem fer al futur.

1. Recordatori de la noció teòrica de *cicle polític*.

Hem definit la noció de cicle polític (capítol 4 previ), inicialment, així: “un període de temps relativament unificat per l'actor o coalició d'actors que hegemonitzen el poder o l'autoritat o ambdues coses i que sobre aquesta base, directament i indirecta, defineixen unes regles de joc (inclosos els components principals de la cultura política operativa) per a l'interacció de tots els actors en presència”. Els “cicles polítics, en conseqüència, són percebuts en la investigació com períodes històrics de relativa homogeneïtat política; en aquest sentit, són cicles *històrico*-polítics, encara que per comoditat i perquè, analíticament, ens interessa vincular-los a la perspectiva de l'EOP adoptada, els denominem, senzillament, *cicles polítics*.”

Hem proposat que els cicles polítics combinen tres elements: elements *institucionals*, com ara les aliances polítiques entre els actors en presència i la legislació introduïda per les forces polítiques majoritàries per tractar la protesta social; elements *estratègics*, com ara les polítiques dissenyades per les forces dominants així com les estratègies –la “filosofia”– sobre com lidiar amb l'oposició política i l'acció col·lectiva; i elements *simbòlics*, com ara la propaganda política, per exemple en els medis de comunicació de masses, públics i privats, o la circulació de nocions que pressionen l'opinió en direccions favorables a les forces dominants o a les polítiques que aquestes impulsen. Els *cicles polítics* són lapsos de temps, unificats des de la perspectiva del *clima* social i polític imperant, que estableixen les “petites” regles del joc vàlides durant el període, moltes d'elles no escrites però tangibles. Acostumen a ser una expressió del tarannà, habilitat, però també torpor, univers simbòlic i de filosofia política de cada força política i personatge o personatges claus que vertebraven el seu domini durant el

periode; o com a mínim, de l'estabilitat o inestabilitat política i els valors que dominen l'escena. Per a cada cicle identificat es pot postular que hi ha quatre característiques raonablement definides al seu sí que són de vital importància per a les IAC (institucions per a l'acció col·lectiva) i la protesta social i que es poden pensar com a *indicadors d'un cicle*:

- a) El “clima” general de major o menor lliberalització política operativa (és a dir, més enllà del que declaren les lleis i la política formal) i els valors de major o menor permissivitat, un tret d'importància gran pel que fa les mobilitzacions i les xarxes socials que les vertebrin.
- b) El “clima” general pel que fa les polítiques públiques que dominen el periode, molt vinculades al tipus de força política (socialdemòcrata, de dreta liberal, de dreta arcaica) que controla l'Estat i els objectius que es disposa a portar a terme.
- c) Les estratègies d'ordre que manegen les autoritats.
- d) Les aliances que dominen entre les forces socials i polítiques.

2. Operacionalització de la relació entre cicle polític i EOP.

Una anàlisi comparada de Kitschelt (1986) entre les mobilitzacions anti-nuclears en quatre països europeus fa servir un petit model i joc d'hipòtesis que s'assemblen molt al contingut de la noció de cicle polític que hem apuntat a l'epígraf 1 (vegeu també el resum pedagògic de la qüestió que fa Neveu, 2000:164-167) i suggerents per al que ara ens ocupa. La idea de Kitschelt és que hi ha una manera d'articular l'estructura d'oportunitats polítiques, les mobilitzacions i les variables de l'entorn que estructurin allò que aquí en diem *cicle polític*. El model que elabora classifica els sistemes polítics nacionals a l'entorn de dues variables principals:

- a) Receptivitat/apertura davant les demandes (*inputs*) i mobilitzacions dels moviments.

El sistema polític serà fonamentalment *obert* quan s'activin indicadors com aquests (indicadors d'apertura): elevat grau de fragmentació dels partits i grups parlamentaris; elevada influència del legislatiu davant de l'Executiu; existència de mecanismes de concertació “neocorporativistes”, etc.; quan s'activi, per tant, mecanismes que defineixen un ordre polític relativament poc centralitzat i estàtic que ofereix molts resquicis per a l'acció col·lectiva. El sistema serà, a la inversa, fonamentalment *tancat* quan s'activin indicadors com aquests: baixa fragmentació dels partits; estabilitat de les aliances polítiques; baixa influència autònoma del Parlament; Executiu fort i institucions poc inclinades a consensuar polítiques i compartir poder. En el primer cas, les oportunitats per a la mobilització són altes; en el segon, baixes (com diu Neveu, deixa als protestataris pocs medis d'actuació sobre el sistema político-administratiu).

- b) Grau de capacitat del sistema polític per a definir i portar a terme les polítiques públiques (*outputs*). El sistema polític és fonamentalment *fort* quan conflueixen indicadors com aquests: estabilitat política, centralització, un potent sector públic i un dèbil control jurisdiccional sobre els poders públics. El resultat són polítiques públiques clares i relativament fluides en llur implementació (o “intensitat forta del flux de l'output” segons Neveu). El sistema és fonamentalment dèbil quan es dona una divisió entre els equips governamentals, un sistema federal o uns recursos jurisdiccionals capaços d'entorpir les polítiques públiques.

D'aquí extreu Kitschelt una tipologia que representa com segueix (vegeu també Neveu, 2002:168) i que li permet distribuir els quatre països estudiats i comparats pel que fa les mobilitzacions, en quatre ubicacions estructurals pel que fa les variables polítiques aludides:

Figura 7.1 Mobilitzacions i polítiques públiques: tipologia sistema polític

	sistema polític	
	obert	tancat
capacitat de l'Estat per portar a terme polítiques	forta	Suecia França
	dèbil	Estats Units Alemanya

A partir d'aquesta suggerent idea, allò que té més interès és la tipologia que, sobre aquesta base, senzilla però ben fonamentada i operacional, proposa Kitschelt (1986:68) pel que fa les hipòtesis sobre la relació entre les estructures d'oportunitat política i la dinàmica de l'acció col·lectiva. Kitschelt diferencia tres tipus d'impacte de l'acció col·lectiva sobre el sistema polític-administratiu: "procedimental" (canvi favorables en la gestió administrativa dels problemes), "substantiu" (guanys tangibles pel que fa la demanda de l'acció col·lectiva) i estructural (modificació de les regles de joc). I prenen això en consideració, defineix quatre tipus polars pel que fa la relació entre l'EOP, la pauta dominant del sistema polític (allò que en diem aquí "cicle polític") i l'acció col·lectiva. Aquesta és la tipologia:

Figura 7.2

Hipòtesis de Kitschelt sobre la relació entre l'EOP i la dinàmica de la mobilització

estructures de l'input polític			
		obertes	tancades
estructures del output polític	fortes	1. Estratègies dominants d'assimilació dels moviments 2. Guanys procedimentals significatius 3. Innovació altament substantiva pel que fa les polítiques públiques 4. Poques pressions estructurals (cas de Suecia)	1. Estratègies dominants confrontacionals pel que fa els moviments 2. Impacte procedimental escàs 3. Reforma substantiva per part de l'elit limitada; innovació baixa-mitja 4. Pressions estructurals potents (cas de França)
	dèbils	1. Estratègies dominants d'assimilació dels moviments 2. Impactes procedimentals significatius 3. Impactes substantius: tendència a la paràlisi de les polítiques; innovació mitja-baixa 4. Poques pressions estructurals (cas d'Estats Units)	1. Estratègies pel que fa els moviments a la vegada confrontacionals i assimilatives 2. Pocs impactes procedimentals 3. Pocs impactes substantius, tendència a la Paràlisi de les polítiques; innovació molt escassa 4. Pressions estructurals potents (cas d'Alemania Occidental)

La hipòtesi s'ha de llegir pensant de quina manera l'EOP pot afavorir o constreynir l'acció col·lectiva potencial. Kitschelt (1986:61-62) proposa amb encert que, almenys, de tres maneres:

- La mobilització depén dels recursos coercitius, normatius, financers i informacionals als qual pot tenir accés un moviment o un grup. Específicament,

com particularitza Kitschelt, a “les democràcies occidentals, els recursos no violents són crucials per al sorgiment de la protesta” (1986:61).

- b. L'accés dels moviments a l'esfera pública i el *decision-making* polític està regit per regles institucionals tals com les que reforçen “les pautes de la interacció entre el govern i els grups d'interés, i les lleis electorals”, que afavoreixen o dificulten l'aparició de nous actors des d'abaix, la seva acceptació o no com a interlocutors i fins i tot les demandes que emeten.
- c. Finalment, les mobilitzacions i actors movimentistes s'influencien entre sí, en el sentit que una mobilització pot actuar com “efecte demostració” de cara a d'altres grups i mobilitzacions potencials etc.

3. Els principals cicles polítics del període investigat.

L'anàlisi del conjunt d'episodis empírics tractats a aquesta investigació, i previament, la de cada episodi per separat, a la vegada que aporten molts indicis substantius sobre el cicle polític en el qual s'ubica cada episodi (i després, el conjunt dels episodis), demanen una hipòtesi de partida sobre com els elements components del cicle polític que hem relacionat a l'epígraf 1 (clima de liberalització i permissivitat; clima característic de les polítiques públiques; estratègies d'ordre; aliances dominants) varien al llarg del període. Proposem aquí al respecte unes hipòtesis de treball que una anàlisi de sociologia històrica pormenoritzada ha de permetre verificar i, si cal, rectificar. Són les següents.

El període sota observació durant la recerca és pot dividir amb profit en diversos cicles polítics:

- 1. El *cicle de la transició*. Comprén el que anomenem aquí “transició institucional”, és a dir, les fases “preparatòria” i “resolutiva” de Rustow: els períodes de crisi política, contacte i negociació, pacte transicional i reconfiguració institucional dràstica del sistema polític (inclosa una nova Constitució). Per al cas espanyol, es porta a terme entre 1976 i 1982 i configura un cicle polític en el sentit de període coherent centrat en una problemàtica central (assolir un consens bàsic i desenganxar-se del Règim anterior) que ho envaeix tot; inclosa també, naturalment, l'acció col·lectiva, la qual té com a lògica dominant i gairebé única l'influir sobre el decurs de la transició.
- 2. El *cicle polític socialdemòcrata*. Comprén el període d'hegemonia del PSOE i s'extén entre 1982 i 1996. És un període, però, internament poc homogeni, de manera que es poden diferenciar *tres subcicles* interns:

- a) 1982-1988. Període de majoria absoluta, control polític hegemònic de l'Estat (amb la important salvetat de que es concentra aquí el gruix de l'esforç per pacificar les FFAA) i legitimitat gairebé indiscutida del PSOE i, en especial, del seu nucli dirigent i el seu líder màxim, González. Aquest cicle polític segueix una lògica dominant que recorda oencaixa bé en la casella 2 del model de Kitschelt (Figura 7.2, casella 2). Es precisament un dels episodis analitzats, la vaga general de 1988, la que sembla demarcar la fi d'aquest cicle.

Com assenyala una de les anàlisi dels episodis que figuren a la Part IV en relació amb aquest cicle, hi ha per part del PSOE un “desenvolupament d'una acció de govern autònoma i disciplinada en l'àmbit de les decisions polítiques i la seva implementació (destacant l'ús reiterat dels decrets governamentals)”; la situació, naturalment, venia

exigida pel context històric posterior a 1982 (i després d'un cop d'Estat pel 1981) que posava en relleu, segons Maravall i Santamaría – 1985:123- “la necesidad urgente de un gobierno fuerte y eficiente”). Aquest “clima” i els resultats electorals propiciaren una cultura política que veia en l'acció col·lectiva des d'abaix un signe de debilitat institucional que podia contribuir a desestabilitzar el sistema democràtic instaurat, de manera que la inhibició des d'abaix i la repressió des de d'alt foren dades fixes fins el 1988 (essent la vaga general de 1985 una mena d'assaig general de desvinculació d'aquella primera cultura política del conflicte).

- b) 1988-1993. Període de majoria relativa i important perdua de legitimitat per part del partit en el govern (amb els primers casos sonats de corrupció política). La ruptura entre partit i sindicat socialdemòcrata és definitiva i té efectes durables sobre una nova cultura del conflicte. Hi ha també una forta divisió entre els partits de l'esquerra parlamentària.
 - c) 1993-1996. Esfonsament polític i moral de la imatge del partit en el govern i del seu líder carismàtic. Culminació escandalosa de la corrupció política. El PSOE guanya amb molta dificultat les eleccions generals degut a la seva creixent debilitat política.
Per als subcicles (b) i (c), el perfil del cicle combinat s'ajusta raonablement, o té punts de coincidència, aquesta és la hipòtesi, a la situació de la casella 3 del model de Kitschelt (Figura 7.2).
3. El *cicle polític conservador*. Comprén el període d'hegemonia del Partit Popular i abarca el període 1996-2003. S'ha de diferenciar internament en *dos subcicles* interns:
- a) 1996-2000. Període majoria relativa i amb unes aliances polítiques del PP, estables, amb PNV i CiU. Casella 3 del model de Kitschelt.
 - b) 2000-2003. Període de majoria absoluta. La situació torna a enquadrar-se en els trets de la casella 2 del model.